

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies

00102 EDUSKUNTA

1705/4/03
X 30/9-03
KOKO2/JAK

Viite Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen selvitys- ja lausuntopyyntö 7.8.2003 Dnro 1705/4/03

OPETUSHALLITUKSEN ANTAMAA TIEDOTETTA KOSKEVA KANTELU

Opetushallitus palauttaa asiakirjat ja ilmoittaa lausuntonaan seuraavaa.

Opetushallitus on lähettänyt kunnille ja perusopetusta antaville kouluille ja lukiokoulutusta antaville oppilaitoksille 6.6.2003 päivätyt tiedotteet, joiden tarkoituksena on ollut tiedottaa 1.8.2003 voimaan tulleen uskonnonvapauslain (453/2003) ja sen yhteydessä muutettujen perusopetuslain ja lukiolain muutosten vaikutuksista koulujen ja oppilaitosten toimintaan sekä näin auttaa kouluja ja oppilaitoksia toimimaan katsomusaineiden opetuksen ja uskonnollista ainesta sisältävien tilaisuuksien järjestämisessä säädösten edellyttämällä tavalla ja mahdollisimman joustavasti.

Katsomusaineiden status

Kantelijan mukaan muistion kolmannella sivulla oleva uskonnon opetusta koskevan valinnan rinnastaminen muihin valinnaisaineisiin on omiaan ohjaamaan kouluja lainvastaiseen menettelyyn.

Tähän Opetushallitus toteaa, että se ei ole kantelun kohteena olevalla tiedotteella eikä muullakaan tavalla pyrkinyt rajoittamaan oppilaan katsomusta ja sen muuttamista, josta perusopetuksen osalta päättää oppilaan huoltaja ja lukiossa opiskelija itse.

Pyrkimys siihen, että katsomusta ei alituisesti muuteta, liittyy koulun mahdollisuuksiin järjestää katsomusaineiden opetus mahdollisimman hyvin siten, että opetukselle säädetyt ja määrätyt tavoitteet voidaan saavuttaa. Lisäksi Opetushallituksen käsityksen mukaan katsomus on luonteeltaan suhteellisen pysyvä. Minkään muun tekijän kuin katsomuksen itse ei tule vaikuttaa katsomusaineen valintaan. Esimerkiksi mukavuustekijöiden tai opetuksen välttämisen ei pidä vaikuttaa valintaan.

Opetushallitus ei ole tiedotteessaan ottanut kielteistä kantaa katsomuksen muuttamiseen vaan ilmaissut pyrkimyksen katsomuksen pysyvyydestä edellä kerrotuista syistä.

Uskonnon harjoittaminen

Kantelijan mukaan kantelun kohteena oleva Opetushallituksen tiedote antaa ymmärtää, että kaikki aiemmin esiintynyt uskonnon harjoittaminen on edelleen uskontotunneilla sallittua. Kantelija katsoo, että Opetushallituksen olisi tullut selkeästi ilmaista, että osa tällaisesta opetussuunnitelman ulkopuolisesta elämyksellisestä aineksesta, kuten esimerkiksi pakolliset polvirukoukset, eivät enää ole lainmukaista toimintaa.

Tunnustuksellisen uskonnon opetuksen käsite on korvattu perusopetuslaissa ja lukiolaissa oman uskonnon opetuksen käsitteellä. Sivistysvaliokunta on korostanut, että uskonnon opetusta kuvaavalla sanamuodon muutoksella ei muuteta uskonnon opetuksen nykyisiä tavoitteita ja sisältöjä.

Niin kuin Opetushallituksen tiedotteessa todetaan, uskonnon opetusta säätelevät edelleen opetussuunnitelman perusteet ja paikalliset opetussuunnitelmat. Uskonnon harjoittaminen uskonnon tunnilla ei ole opetussuunnitelman perusteiden mukaista opetusta. Tiedotteessaan Opetushallitus korostaa, että kaiken tunnilla tapahtuvan opetuksen ja muun toiminnan tulee olla pedagogisesti perusteltua ja opetussuunnitelman mukaista.

Sivistysvaliokunnan mietinnön mukaan uskonnon opetukseen sisältyy olennaisena osana oman uskonnon tuntemus. Uskonnon opetuksen tehtävänä on tarjota oppilaalle tietoja, taitoja ja kokemuksia, joista hän saa aineksia identiteettinsä ja maailmankatsomuksensa rakentamiseen. Perustuslakivaliokunnan kannanoton mukaan tiedollisen aineksen ohella oman uskonnon opetusta on esimerkiksi rukous, virsi ja tutustuminen uskonnollisiin toimituksiin.

Opetushallitus toteaa, että oppitunnilla uskonnon harjoittamiseen liittyvä toiminta, kuten kantelijan esimerkkinä mainitsema pakollinen polvirukous, ei ole opetussuunnitelman perusteiden mukaista uskonnon opetusta eikä se ole ollut sitä aikaisemminkaan. Erillisten opetussuunnitelman perusteisiin ja paikallisiin opetussuunnitelmiin kuulumattomien uskonnollisten ja siten uskontotunnille kuulumattomien toimintojen luetteleminen ei niiden moninaisuudesta johtuen kuitenkaan ole mahdollista.

Katsomusvapauden rajoittaminen koulussa

Opetushallitus on tiedotteessaan todennut, että juhlatraditiot ovat osa suomalaista kulttuuria eikä niitä esimerkiksi niihin mahdollisesti sisältyvien yksittäisen virren laulamisen johdosta voida uskonnollisen suvaitsevaisuuden nimissä pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavina tilaisuuksina. Kantelijan mukaan Opetushallitus on tällä tavalla antanut harhaanjohtavasti sen kuvan, että oppilaat voitaisiin pakottaa koulun juhlissa osallistumaan uskonnon harjoittamiseen.

Tähän Opetushallitus toteaa, että se on tiedotteessaan lähes sananmukaisesti toistanut eduskunnan perustuslakivaliokunnan kannanoton siitä, että koulujen juhlaperinteeseen kuuluvien tilaisuuksien, kuten lukukauden päättäjäisten, luonne ei yksittäisen virren laulamisen vuoksi muutu uskonnon harjoittamiseksi katsottavaksi tilaisuudeksi.

Uskonnonvapauden rajoittaminen koulussa ”oman uskonnon” osalta

Opetushallituksen tiedotteessa on todettu, että lähtökohtana voidaan pitää, ettei oman uskonnollisen yhdyskuntansa tilaisuudesta voi vapautua. Huoltajan esittämästä perustellusta syystä oppilas vapautetaan uskonnon harjoittamisesta.

Kantelijan mukaan uskonnonvapauslaissa ei säädetä poikkeuksia koskien ”omaa uskonnollista yhdyskuntaa”. Niin ikään kantelija katsoo, että vakaumuksensa vastaisesta uskonnon harjoittamisesta on oikeus kieltäytyä eikä tätä oikeutta voida alemman tasoilla säädöksillä kaventaa. Kantelijan mukaan koulun työntekijöitä ei voida myöskään velvoittaa vaatimaan huoltajilta erityisiä perusteluja tai harkitsemaan huoltajan syitten painavuutta.

Perustuslain 11 §:n 2 momentin mukaan kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Opetushallituksen käsityksen mukaan pääsääntöisesti ei ole loogista, että sen uskonnollisen yhdyskunnan, johon oppilas kuuluu, tilaisuuksista kieltäydytään omantunnon syyn perusteella. Jossain tapauksissa näin voi kuitenkin olla, mikä on myös otettu huomioon tiedotteessa, kun siinä todetaan, että huoltajan esittämästä perustellusta syystä oppilas vapautetaan uskonnon harjoittamisesta. Kieltäytymiseen liittyvä perusteltu syy tarvitaan siksi, että hyväksyttävänä perusteina vapautukseen voivat olla ainoastaan perustuslain tarkoittamat omantunnon syyt mutta eivät esimerkiksi mukavuussyyt. Harkintavaltaa koululla on siten ainoastaan sen suhteen, onko kysymyksessä perustuslain tarkoittama omantunnon syy vai pyydetäänkö vapautusta sellaisen syyn perusteella, joka ei mitenkään liity omantunnon vapauteen.

Luokanopettajan pakottaminen vakaumuksensa vastaiseen uskonnonopetukseen antamiseen

Kantelijan mukaan Opetushallituksen tiedote antaa kouluille sen käsityksen, että kuka hyvänsä opettaja voidaan pakottaa opettamaan, mitä hyvänsä uskontoa. Kantelija pitää erityisenä vaarana sitä, että uskontokuntiin kuulumattomat opettajat vapautettaisiin kyllä luterilaisen uskonnon opetuksesta, mutta määrättäisiin antamaan harvinaisten uskontojen opetusta.

Suomen kansalaisen oikeudesta olla maan palveluksessa uskontunnustukseensa katsomatta 10.6.1921 annettu laki (173/21) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen kumottiin 1.8.2003 voimaan tulleella uskonnonvapauslailla (453/2003). Tämä tarkoittaa sitä, että evankelisluterilaista ja ortodoksista uskonnonopetusta antavalta opettajalta ei

enää edellytetä asianomaisen kirkon jäsenyyttä. Muiden uskontojen opetusta antavalla opettajalla vastaavaa jäsenyysvaatimusta ei ole edellytetty aikaisemminkaan.

Uskonnonvapauslain valmistelussa edellytettiin opetustoimen henkilöstön kelpoisuudesta annetun asetuksen (693/1998) muuttamista. Mainittuun asetukseen tulevien muutosten periaatteet olivat Opetushallituksen tiedossa ennen kantelun kohteena olevan tiedotteen antamista, vaikka itse asetusmuutos on annettu sen jälkeen. Asetukseen on lisätty uusi säännös (valtioneuvoston asetus (693/2003) opetustoimen henkilöstön kelpoisuudesta annetun asetuksen muuttamisesta 21 a §) uskontoa opettavan henkilön (sekä luokanopettajan että aineenopettajan) aineenhallintavaatimuksista siten, että opettajalta edellytetään opintoja opetettavassa uskonnossa. Säännös edellyttää muiden kuin evankelisluterilaisen ja ortodoksien uskonnon opetusta antavalta opettajalta asianomaisessa uskonnossa suoritettut korkeakouluopinnot tai muulla tavoin hankitut riittävät tiedot ja asianomaisen uskonnon tuntemuksen.

Edellä mainittu kelpoisuusasetuksen uskontoa opettavan henkilön aineenhallintavaatimus rajoittaa koulutuksen järjestäjiä määräämästä tehtävään opettajaa, joka ei millään tavoin täytä kelpoisuusasetuksen edellyttämiä vaatimuksia. Opetushallituksen tiedotteessa todetaan, että perusoikeusuudistuksen yhteydessä on katsottu, ettei uskonnon ja omantunnon vapautta koskevasta perusoikeussäännöksestä voida johtaa yleistä oikeutta kieltäytyä virkavelvollisuuksiin kuuluvasta tehtävästä vakaumuksen perusteella. Heti tämän jälkeen tiedotteessa on todettu, että säännöksen on kuitenkin katsottu puoltavan yleisesti työnjaollisia ja hallinnollisia järjestelyjä, joilla vältetään henkilön velvoittaminen vakaumustaan loukkaaviin työtehtäviin. Opetushallitus on siten tiedotteessaan - päinvastoin kuin kantelija väittää - kehottanut sellaisiin hallinnollisiin ja työnjaollisiin järjestelyihin, joilla vältetään koulun henkilöstön joutuminen vakaumustaan loukkaaviin työtehtäviin.

Opetushallituksen oikeudet ja vastuu lain tulkitsemisessa

Opetushallituksen antamien edellä mainittujen tiedotteiden sisältö noudattaa pääasiassa eduskunnan sivistys- ja perustuslakivaliokunnan mainittujen lainmuutosten käsittelyn yhteydessä esittämiä kannanottoja. Opetushallitus katsoo, että sen tehtäviin koulutuksen kehittämisestä vastaavana viranomaisena kuuluu tiedottaa paikallisille koulutuksen järjestäjille sekä kouluille ja oppilaitoksille lainmuutoksista sekä niiden perusteluista.

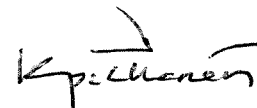
Erityisesti uusien säädösten tulkinnassa lainvalmisteluaineistolla on suuri merkitys. Näin ollen Opetushallitus katsoo, että se voi tiedotteissaan selostaa lain perusteluina olevan lainvalmisteluaineiston sisältöä, joihin yksittäisen koulun tai oppilaitoksen rehtorin ja opettajan on työlästä syvällisesti perehtyä.

Opetushallitus ei ole mielestään kantelun kohteena olevassa tiedotteessaan miltään osin kehottanut kouluja ja oppilaitoksia laittomuuksiin tai

ihmisoikeusloukkauksiin uskonnonvapauslain ja uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta koskevien säännösten tulkinnassa.

Lisäksi Opetushallitus toteaa, että kantelun kohteena oleva tiedote ei ole luonteeltaan Opetushallituksen antama ohje tai määräys, joka sitoo koulutuksen järjestäjiä, kouluja ja oppilaitoksia vaan sen tarkoitus on auttaa näitä luomaan käyttökelpoisia ja joustavia toimintamalleja katsomusaineiden opetukseen ja uskonnollista ainesta sisältävien tilaisuuksien järjestämiseen säädösten mukaisesti.

Hallintojohtaja

Kari Pitkänen

Kouluneuvos

Ulla Vanttaja